

Kruisbes een (*Ribes uva-crispa*) vergeten fruitsoort?

De kruisbes komt van nature voor in heel Europa en is na het in cultuur nemen in omstreeks 1500 sterk verwilderd. De takken van de in Nederland geteelde kruisbessen zijn doorgaans gestekeld, maar er zijn ook nieuwe rassen die ongestekeld zijn.

Uit gemengde knoppen ontstaan niet zoals bij de rode, zwarte en witte bessen trossen, maar per knop slechts één of twee bessen met ieder een afzonderlijk steeltje. Kruisbessen verdragen beter dan andere bessen schaduw. Dat kan handig zijn als je de oogst wilt spreiden. In dat geval plant je enkele struiken in de schaduw zodat ze later vruchten geven. Toch is dat niet zonder risico. Struiken op schaduwrijke plaatsen krijgen vaker last van meeldauw. Plant daar dus rassen die er in meer of mindere mate resistent tegen zijn.

De kruisbes kan worden vermeerderd door winterstek, maar dit is niet altijd een succes. Door moerplanten in het voorjaar aan te aarden krijgen we bewortelde scheuten. In het najaar of vroeg in de winter kan men deze van de moerplant afnemen. Het bovenste deel van deze scheuten kan eventueel als onbewortelde winterstek gebruikt worden.

Deze stekken moeten voldoende dik en goed verhout zijn. Zij moeten vroeg, in oktober/november, gesneden worden. Ook is er de methode van hielstekken. Hielstekken zijn eenjarige scheuten die aan de voet een schijfje tweejarig hout meedragen, het hielkje. Dat kleine stukje

tweejarig hout bevordert de wortelgroei. Hielstekken neem je rond september, als de stuijk nog blad draagt. Trek jonge krachtige eenjarige twijgen van een tweejarige tak en zorg ervoor dat een schijfje tweejarig hout, het z.g. het hielschijfje, ook afscheurt. Snij het wondvlak met een mesje glad. De hielstek moet ongeveer 30 cm lang zijn. Haal alle bladen van de stek en plant die direct op het kweekbed ongeveer 20 cm diep en 25 cm van elkaar. Om te voorkomen dat er grondscheuten ontstaan, verwijder je alle knoppen van het deel dat in de grond komt. De grond waarin we deze stekken zetten mag niet te nat zijn.

We kunnen een kruisbes ook enten of oculeren. Dit doet men om een kruisbes op stam te krijgen. Als onderstam gebruikt men doorgaans *Ribes uva-crispa*, variëteit *reclinatum*.

Dit enten of oculeren gebeurt in augustus op de onderstam die al een

jaar vast staat. Kruisbessen op stam worden in de beroepsmatige teelt niet gebruikt, maar in particuliere tuinen komt men ze regelmatig tegen. Ze kunnen wel dertig jaar oud worden.

Teelttechniek

Plantmateriaal en plantafstand

Bij voorkeur wordt zwaar eenjarig plantmateriaal gebruikt met minstens drie goede takken per struik (als men voor struiken kiest), maar ook tweejarige struiken met drie goede takken zijn bruikbaar. De struiken moeten op dezelfde diepte geplant worden als waarop ze oorspronkelijk stonden. Plant men dieper, dan ontstaan er te veel grondscheuten, bij ondieper planten zal de groeikracht tegenvallen. De plantafstand is meestal 2 m x 1 m, maar dat

Kruisbesstekken (boven hielstek, onder gewone)

Whitesmith: (Engelse Witte)

hangt ook een beetje van de ruimte af. Te dicht planten is ongunstig in verband met het opdrogen van de struiken.

Planten aan draad

Afhankelijk van de hoeveelheid planten en de ruimte, gebruikt men stevige palen van 2,5 m lengte en 7 à 8 cm Ø. Deze worden op een afstand van 6 m geplaatst en gaan 70 cm de grond in.

In verband met de slappe takken moeten de draden bij de kruisbes dicht bij elkaar staan dan bij de rode bes. De onderste draad komt ongeveer 30 cm boven de grond. De volgende 5 of 6 draden steeds 25 cm hoger. De takken worden vastgezet met materiaal dat insnoeren voorkomt.

Opweek van een haag of snoer

Direct na het planten worden per struik minstens drie tot vier takken aangebonden. Kiest men voor vier, dan heeft men in de aanloopfase een wat hogere productie, maar dat gaat wel ten koste van de groei van de overige drie gesteltakken. Dit kan ook nadelig werken om de gewenste haaghoogte te bereiken. Dit pleit voor het aanhouden van drie gesteltakken.

Verder kunnen we de groei in de hoogte stimuleren door reeds in de zomer de verlengnissen van de gesteltakken aan te binden. Kruisbessen dragen namelijk het best aan eenjarige goed ontwikkelde takken. Korte dunne takjes geven kleine bessen. Hout beneden de 40 cm wordt weggenomen.

Verder proberen we de door de

Amerikaanse kruisbessenmeeldauw aangetaste scheuten zo ruim mogelijk weg te knippen.

In het voorjaar worden de grondscheuten verwijderd, op een enkele na die nodig is voor de vervanging van een uitgevallen gesteltak. Zomersnoei wordt bij een kruisbes weinig toegepast. Wel verdient het aanbeveling om scheuten lager dan 40 cm boven de grond weg te nemen. Met andere woorden: zorg voor licht en lucht in de struik.

Onderhoudssnoei

Kruisbessen groeien anders dan rode en zwarte bessen: meer schuin omhoog. Daarbij komt dat kruisbessen hoofdzakelijk op eenjarig hout bloeien, dus hout van het jaar ervoor.

Hoe kan je nu kruisbessen het best snoeien?

- Neem alle grondscheuten weg (tenzij men nog een 'draagtak' nodig heeft).
- Verwijder ook scheuten die naar het hart van de struik groeien.
- Verwijder waterlot dat recht omhoog groeit.
- Snoei neerhangende scheuten terug tot aan een naar boven gerichte twijg. Die twijg kort je tot de helft in.
- Uitdunnen is nodig om voldoende licht en ruimte in de struik te brengen. Probeer eenjarige zijscheuten niet dichters dan 10 cm (handdikte) bij elkaar te laten staan. Deze snoeitips maken dat je een open struik krijgt waar licht en

lucht in doordringt, waardoor de aantasting van ziekten wordt verkleind.

- Intoppen doet men om aantasting door Amerikaanse kruisbessenmeeldauw te voorkomen. Van het vruchtdragende eenjarige hout snoeit men het topje eraf. Dit toppen kan al in de vroege zomer gebeuren, zodra de vruchten beginnen te dikken. Voor alle duidelijkheid: bij kruisbessen heb je geen echte vruchthout-snoei/vervangings-snoei zoals dat bij zwarte bes het geval is.

Rassenkeuze

Kruisbessen zijn vooral in Engeland erg populair geweest. Tot de vorige eeuw had je zo'n 400 gekweekte rassen. Ook heden ten dage worden ze er nog veel geteeld, evenals in Duitsland. In een Duitse publicatie van 1852 staan maar liefst 960 rassen beschreven. In België en Zuid-Beveland (Zeeland), was er ooit een ruime teelt, maar deze heeft sterk aan betekenis ingeboet. Vroeger was het een exportproduct naar Engeland. Men teelde veel het ras Whitesmith en die werd dan onrijp geplukt voor de pectine (jambereiding).

Bij de rassen onderscheiden we vier types met respectievelijk roodachtige, groene, gele en witte vruchten. De vorm van de vruchten kan variëren van rond, elliptisch, eivormig tot peervormig.

Het is jammer dat onze oude rassen zo vatbaar zijn voor de meeldauw, maar we willen toch graag de belangrijkste vermelden. ▶

Whinham's Industry

Groei: tamelijke sterk
 Productiviteit: goed
 Rijpheid: eerste helft van juli
 Uiterlijk: tamelijk groot, paarsrood, kortviltig behaard
 Kwaliteit: tamelijk goed van smaak
 Ziekten en plagen: vatbaar voor Amerikaanse kruisbessenmeeldauw, niet bijzonder vatbaar voor andere ziekten en plagen

Achilles

Groei: tamelijk sterk, met sterk hangende takken
 Productiviteit: goed
 Rijpheid: tweede helft van juli
 Uiterlijk: tamelijk groot, paars-rood, glad, iets donzig behaard
 Kwaliteit: tamelijk goed van smaak, iets minder aroma dan Whinham's Industry
 Ziekten en plagen: vatbaar voor Amerikaanse kruisbessenmeeldauw, niet bijzonder vatbaar voor andere ziekten en plagen

Whitesmith: (Engelse Witte)

Groei: sterke opgaande groeier, geschikt voor hagen en op stam
 Rijpheid: laatste helft van juli
 Uiterlijk: witgroen en donzig
 Kwaliteit: grote vruchten zijn saprijk en hebben goede smaak
 Ziekten en plagen: vatbaar voor Amerikaanse kruisbessenmeeldauw

Goudbal

Groei: vrij krachtig
 Productiviteit: goed
 Uiterlijk: bessen zijn glad, matig groot
 Rijpheid: midden juli
 Kwaliteit: mooi en tamelijk goed van smaak
 Ziekten en plagen: vatbaar voor Amerikaanse kruisbessenmeeldauw

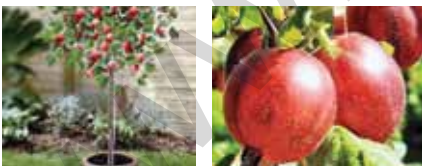
Invicta

Groei: sterke groeier, slappe takken, erg stekelig voor verwerking
 Uiterlijk: wit en behaard
 Rijpheid: laatste helft van juli
 Kwaliteit: grote vruchten, heel productief, maar smaak valt tegen
 Ziekten en plagen: zeer resistent tegen Amerikaanse kruisbessenmeeldauw, gevoelig voor natte grond

Hinnonmaki Gold

Groei: zwakke groeier met hangende takken
 Uiterlijk: geel/groen en glad
 Rijpheid: half juli
 Kwaliteit: matige smaak
 Ziekten en plagen: redelijk resistent tegen Amerikaanse kruisbessenmeeldauw, koudebestendig

Hinnonmaki Red

Groei: sterke groeier
 Uiterlijk: rode middelgrote gladde bessen
 Rijpheid: laat, na eind juli
 Kwaliteit: redelijke smaak
 Ziekten en plagen: resistent tegen Amerikaanse meeldauw, koudebestendig

Captivator

Groei: matige groeier en doornloos
 Uiterlijk: rood en glad
 Rijpheid: half juli
 Kwaliteit: kleine lekkere vruchten
 Ziekten en plagen: resistent tegen Amerikaanse meeldauw

Pax

Groei: matige groeier, weinig stekels
 Uiterlijk: rood
 Rijpheid: eerste helft van juli
 Kwaliteit: productief, stevig en goede smaak
 Ziekten en plagen: resistent tegen Amerikaanse meeldauw

Ziekten en plagen

De kruisbes is een van de gezondste gewassen. Het ernstigst kunnen de struiken aangetast worden door de Amerikaanse kruisbessenmeeldauw en de bessenbladwesp.

Amerikaanse kruisbessenmeeldauw, Sphaerotheca mors-uvae

Aan de vruchten en bladeren zijn schimmelachtige vlekken te zien. We letten nauwkeurig op de toppen van de jonge scheuten en de vruchtjes in het hart van de struik. Aangevaste scheuten worden tot op het gezonde blad afgeknipt, de aangevaste vruchtjes geplukt en verwijderd. Daarnaast kan een preventieve bespuiting met spuitzwavel enigszins helpen. Beter is het zo veel mogelijk resistente rassen te planten.

Bessenbladwesp, Pteronidea ribesii

De eieren liggen als een parelsnoer aan de onderzijde van het blad langs de nerf. De aantasting begint in het hart van de struik en breidt zich snel uit. Vervolgens zien we dat gedeelten van de struik door zwart gespikkelde rupsen worden kaalgevreten. Preventie: zorg voor voldoende vogels in de tuin (mezenkastjes), een bestrijding met een pyrethroïde moet indien mogelijk tot het uiterste beperkt blijven, dit om natuurlijke vijanden zo veel mogelijk te sparen.

Bij een lichte aantasting kan een stevige waterstraal, wel eens helpen. Het insect overwintert als pop in de bodem en hier ligt ook een belangrijke biologische bestrijding. Laat indien mogelijk er kippen tussen lopen, deze zullen de poppen opruimen.

Bonte bessenvlinder Abraxas grossulariata

De bessenspanrups van deze vlinder eet vroeg in het voorjaar aan de knoppen, bladeren en jonge vruchtjes van de kruisbessenstruik. De struik kan volledig kaalgevreten worden. De rupsen hebben een witte bovenkant met zwarte vierkanten en een gele onderbuik. De vlinders vliegen uit van juni tot augustus. Ze zijn wit met zwarte stippen en een gele band. Er is maar één

generatie. Jonge rupsen overwinteren op de struiken.

Bestrijding is mogelijk met een Bacillus Thuringiensis (bacteriepreparaat). Ook kan men een natuurlijk pyrethroïde gebruiken, doch ook hier geldt dat het ook de natuurlijke vijanden opruimt.

Zorg voor voldoende vogels in de tuin door nestkastjes op te hangen.

Bladvalziekte Drepanopeziza ribis

De eerste tekenen van bladvalziekte doen zich voor in juni, vooral na een lange natte periode. Eerst zie je kleine bruine vlekjes in de bladschijf. Later vergelen de bladeren. De schimmel overwintert op de afgevalen bladeren.

Preventie: de afgevalen bladeren opruimen en men kan preventief spuiten met een aftreksel van heermoes.

Kruisbessenspintmijt Bryobia ribis

De donkerrode mijten zuigen alleen vroeg in de lente aan het jonge blad. Uitgezogen bladeren vertonen witgraauwe stippen en vallen vroeg af. Er is maar één generatie. Het insect overwintert als ei op het hout en hier behoort preventieve bestrijding met VBC Ultra tot de mogelijkheden. Ook hier moet men zeer terughoudend zijn met het gebruik van chemische middelen om de natuurlijke vijanden van deze mijt zo veel mogelijk te sparen.

Evenals bij rode bes kunnen ook bij de kruisbes de mussen in de winter de knoppen eraf pikken. En tijdens de bloei pikken mussen en mezen soms de bloemblaadjes af. Soms kan het aanbrengen van een net uitkomst bieden. Vogelschade aan rijpe bessen kom ook voor en dan zijn het de merels die er een 'gaatje' in pikken en het vocht eruit halen, zodat je een lege bast overhoudt. 🍷

Marten Pelleboer

Kruisbes meeldauw

